

IO Convention 199

Cebuano Version



100 CONVENTION NO. 169

Cebuano Version

TRANSLATED AND ORIGINALLY PRINTED IN
1997 BY THE BUREAU OF RURAL WORKERS-
DEPARTMENT OF LABOR & EMPLOYMENT
REPRINTED BY: CIPRAD - COALITION OF IN-
DIGENOUS PEOPLES ADVOCATES, 2005.

P R E F A C E

Three major issues are considered to be crucial to the survival and development of the Philippines' indigenous peoples as distinct peoples: sovereignty over their "ancestral domain", the right to preserve, promote and develop their own culture and identity with considerations of their dignity; and, the right to continue and adapt their own political, social and judicial organizations.

These problems were taken into account by the Philippine government to accept and bring into force ILO Convention No. 169. The challenges calls for the immediate action by the government and its instrumentalities for the collective studies of the Convention within the Philippine context.

We hope that other concerned agencies and institutions will also participate and offer its services for the immediate ratification of the Convention which is the only instrument that will guarantee protection of the rights and respect for the integrity of our indigenous peoples.

PANGKALIBUTANG KONFERENSIYA
PARA SA MGA TRABAHERANTE

Kombensyon 169 (Cento Saientay Nueve)

KOMBENSYON PARA SA MGA LUMAD NGA
NAGAPUYO SA GAWASNONG NASOD

Ang panagtipon sa *International Labor Organization (ILO)*

*Sa panagtagbo nga gipahigayon didto sa Geneva sa mga grupong
Nagdumala sa International Labor Office ug ang ilang
panagtagbo ni-adtong ika-sientay seis (76) nga sesyon,
bulan Hunyo, pisa 7, 1989, ug*

*Sa pagka sulat sa pangkalibutang libro o kasulatan bahin sa
rekomensasyon sa Kombensyon para sa mga lumad o mga
tawong sakop sa usa ka tribo kaniadtong 1957 ug*

*Sa pagpahinunom sa nakasulat sa Pangkalibutang Deklarasyon
bahin sa katungod sa mga Tawo, Ang gitasabutang
Pangimabuhi, Ang Katilingbanon ug Pangkalibutang
katungod sa mga Tawo. Ang kalibutanong gikasabutan
bahin sa Sibil ug Pamputitikang katungod ug sa
Pangkalibutang gamit sa pagsugpo sa Diskriminasyon.*

*Sa paghatag ug gibug-aton sa mga nahitabo sa International Law
sukad kaniadtong 1957. Ang kauswagan sa pagpuyo sa mga
Lumad nga mga katawhan sa tibook kalibutan nga maoy naghatag
kanila sa paglaum para dawaton ang nahamang nahisulat o
naitala.*

PART I

ARTIKULO I

Sa pagpakabana sa mga nahitabo sa Pangkaliburang Balaod sukad kaniadtong 1957. Ang kauswagong sa pagpuyo sa mga katawhang lumad sa tibook kalibutan nga ma-oy naghatag sa ilang paglaum para dawaton ang nahisulat sa unahan.

Kung atong lu-an pag-ayo kining mga lawhana, wala kaayo mahatagi ug kagawasan sa ilang mga katungod kong ikonipara sa ubang katawhan nga nagapuyo sa maong lugar ug ang ilang katungod isip mga tawo halos yatakan na lamang.

Sa paghatag sa mga importansya sa mga dili kasagarang kontribusyon nga ilang natabang sa katilingban. Kining mga balaura namantala sa kooperasyon sa United Nations, Food and Agriculture Organization of United Nations, United Nations Educational Scientific and Cultural Organization ug sa World Health Organization ug sa America Indian Institute sa ilang pagpaningkamot nga makakuha ug aplikasyon niining mga probesyon.

Sa pagdesisyon para sa pag-aproba niining mga suhisityon sa pagbag-o sa Indigenous ug Tribal Population Convention, 1957 (no. 107) diin kining mga buranga nakamantala sa ika-upat nga bahin sa gikasabutan sa sesyon.

Sa pagdesisyon nga kining mga suhisityon maoy mahimong kausaban sa pangkaliburang Kombensyon para sa Indigenous ug Tribal Population, 1957.

Gipalig-on niining adlaw, ika-pito sa Hunyo tuig mil nuwe stenos oisentay nuwe (1989) nga maoy adlaw diin na mugna ang Lumadong Katawhan Convention.

1) Kining Kombensyon para sa:
a) Ang mga lumadong katawhan sa gawastong nasod, diin ang ilang social, kultura ug ekonomikanhong kalambugan maoy ilhanan tali sa ubang bahin sa nasudhong katilingban ang ilang kalihukon tali sa pagmando sa ilang kinatibuk-an o kabahin lamang sa ilang kaugalingong kultura, kosumbre o naandang pamaagi, importaning mga balaod o regulasyon.

b) Ang mga katawhan nga nagapuyo sa gawastong nasod kong diin sila nahisakop o na mugna, kong unsa man ang ilang namat-ang tradisyon, o lugar sa rehiyon nga nasakop sa nasod, sa mga panahon nga kini nasakop o namugna, kong unsa man ang ilang mga balaodong pamaagi, pangkultura ug mga politikahong butang.

2) Pangkaugalingong ihanan isip mga grupo sa mga lumad kinahanglan nga ila kining hatagan ug praxuridad para maoy basihanan sa pag-ila sa mga grupo nga natala sa Kombensyon.

3) Ang paggamit sa simultihang "Mga Katawhan" niining Kombensyon, kinahanglan dili magapasabot nga dunay daotang kaluwo-an sa mga katungod nga nahipatik niining pangkaliburang balaod.

ARTIKULO 2

- 1) Aduna'y kalungod ang gobierno sa pagpalambo ubos sa pagtabang sa hingtudang katawhan, subay sa maayong pamaagi sa pagprolektia sa kalungod sa maong katawhan ug ang paghatag respitio sa ilang dimidad.
- 2) Ang maong kalihukan uban sa musunod nga mga pamaagi:
 - a) Sigurthon nga ang membro niining lawhana aduna'y pantay' pantay nga kaayhan sa ilang kalungod ug kahigayunan diin ang nasodnong balaod ug patakaran makamaayo ngadio sa uban nga pundok.
 - b) Pagpalambo sa kinatibuk-ang kaluamanan sa sosyalidad, panginabuhi ug kulturang kalungod sa maong mga katawhan uban sa pagrespiyo sa ilang sosyalidad ug kulturang ihlanan, ang ilang kostumbre, pamtasan ug pamaagi nga wad-on ang babag sa sosyalidad nga panginabuhi.
 - k) Tabangian ang mga membro sa hingtudang katawhan nga wad-on ang babag sa panginabuhi sa nasodnong katilingban, suno sa ilang pamaagi sa paghaduraw ug sa ilang kinabuhi.

ARTIKULO 3

- 1) Ang mga lumad ug tribong katawhan maka agum sa hingpit nga pamaagi sa lawhanong kalungod ug tumang kagawasan nga walay habag ug pagpighig. Ang mga pamalaod subay ning kombensyon kinahanglan i-implementar nga walay pagpighig lalaki man o babae sa maay'ng katawhan.
- 2) Walay paggamit sa puwersa o dauwang butang batok sa lawhanong kalungod ug hingpit nga kagawasan sa hingtudang katawhan uban sa mga kalungod nga gi-asoy ning kombensyon nga gamiton sa pag-implementar.

ARTIKULO 4

- 1) Mga importanting pamaagi ang i-implementar isip pamaagi para sa pagluwas sa mga lawhanong pamaagi, kultura ug pamatasan sa maasoy'ng katawhan.
- 2) Ang maong pamaagi kinahanglan nga dili supak sa kagustuhan sa hingtudang katawhan.
- 3) Ang pagpahimulos sa kinatibuk-ang kalungod sa katawhan, sa walay pagpighig, kinahanglan nga dili maka-daot sa bisan-unsang paagi, ubos sa maong mahinungdanong pamaagi.

ARTIKULO 5

- 1) Sa pagpaluman sa mga pamalaod ning maong Kombensyon:

a) Ang katilingbanon, kulturahanon, pagka-relihiyoso ug espirituhanong gawi sa maong katawhan paga-ilhon ug pagpropotekahan, ug tagaa'g igong pagtuki ang mga problemang gitubang nila isip usa ka tawo o grupo sa mga katawhan.

b) Ang inigritad sa tawhanong gawi, pamatasan ug pamaagi sa katawhan kinahanglan itispito.

c) Ipahamtang ang mga pamaagi nga adunay kaayuan sa pagpakodhod sa kalisod nga maaguman sa maong katawhan dinha sa pagdawat sa binag-ong kalambu-an sa kinabuhi ug trabaho. Ubos sa pagtabang o pagtambayayong sa apektadong katawhan.

ARTIKULO 6

1) Sa pagpauman sa mga balaod niining Kombensyon, ang Governo maga:

a) konsulta sa hingitudang katawhan pinaagi sa haum nga mga pamaagi, sa ilang mga representanti, pundok, kongkaos-a nakatagig pagtagad ang tinu-od o administratibong mga lakang nga direktang nakada-oi kanila.

b) magnuma ug mga pamaagi sa ingon ang maong mga katawhan gawasong ma... isalmol, sa susamang gibug-aton sa ubang pundok sa katilingban, sa tanang ang-ang sa paghimo'g desisyo sa pinili-ay ug administratibong gambalay nga responsabli sa pamaagi ug mga programa para kanila.

c) Magnuma ug mga pamaagi para sa hingpit nga kalambu-an sa ilang kaugalingong gambalay ug mga pamaagi, ug sa makapalawat ug tinubdan sa gitinahanglan sa maong kaayuan.

2) Ang mga konsulasong gilunsad sa pagpauman niining maong Kombensyon hingpit nga ipahigayon, subay sa maayong kabuhat-on ug insakong porma diin haum sa kahimang, nga may tumong sa pagkab-oi ug gikahiusahan nga lakang.

ARTIKULO 7

1) Ang hingitudang katawhan adunay katungod sa pagdesisyon sa alang kaugalingong panginahanglan para sa pamaagi sa kalambu-an sama nga kini makaparkto sa ilang kinabuhi, tinuuman, institusyon espirituhanong pagkatawo ug ang wulang ilang sipun-an, ug sa hingpit ngapagadumala sa ilang pang ekonomikanhon, katilingbanon ug kulturahanong paglambo. Dugang pa, sila maga salmol sa paghimo, pagpauman sa mga plano ng programa para sa nasudhon ug pang-rehiyong kalambu-an nga makadyo dayon sa kanila.

2) Ang kauswagan sa kahimang sa kinabuhi ug pamabaho, kahimog sa lawas ug edukasyon sa hingitudang katawhan, diyog sa ilang pagsalmol ug pagtambayayong, maoy hataga'g pagtagad sa mga plano para sa pangkinatibuk-ang ekonomikanhong paglambo sa mga lugar nga hingitudan. Maga desisyon ug mga espesyal nga proyekto nga magapakaylap ug susamang kalambuan sa mga problemadong lugar:

3) Seguraduhon sa paggamhanan ang paglunsad ug mga pagtulun-an, diin haum, sa pakipagatambayayong sa mga hingitudang katawhan aron malayunan ang mamahimong katilingbanon, espirituhanon, kulturahanon ug kinaiyahanong epekto ngadto kanila sa mga giplanong kalihukan para sa kalambuan. Ang resulta sa maong mga pagtuon paghimoong batakang basehanan para sa pagpauman sa mga kalihukan.

4) Ang paggamhanan magahimog mga lakang, sapakipagatambayayong sa hingitudang katawhan, aron

maprotektahan ug mapabilin ang karamli sa kinaiyahan sa mga teritoryong nahiluman.

ARTIKULO 8

- 1) Sa pagdawat sa mga nasudhong balaod ug regulasyon ngadto sa hingungdang katawhan, halaga'g igong pagtagad ang ilang naandang mga gawi ug balaodnon (*customs and customs laws*).
- 2) Ang maorig katawhan adunay katungod nga ipabilin ang ilang mga naandang gawi (*custom*) ug institusyon, diin ang maong mga gawi dili sukwahi sa mga batakang katungod nga gitakda sa nasudnong legal nga sistima ug naga-ila sa pangkailibutang tawhanong katungod. Magamugna og mga lakang, kimg gikinahanglan, sa pagsulbad sa mga problemang mutuman sa pagpatuman niining prinsipyo.

- 3) Ang pagpatuman sa una ug ang ikaduhang numero niining artikuloa dili magpugong sa mga miyembro niining maong katawhan nga makagamtan sa mga katungod nga gihatag sa *libu-ok* katawhan ug magkupot og mga katumbas nga katungdanan.

ARTIKULO 9

- 1) *Respito* ang mga pamaagi nga naandan na nga ginabuhai sa mga hingungdang katawhan sa pag-atiman sa mga kasaypang nabuhai sa ginaiiang pangkailibutang tawhanong katungod.
- 2) Ikonsidera sa ana sa gahon ug sa korteng nagdumla sa susamang mga kaso ang naandan na nga gawi sa hingungdang katawhan kalabot sa hisgutatang pagsilot.

ARTIKULO 10

- 1) Sa pagpahamtang og silot nga nakalatid sa pangkaniabuk-ang balaod ngadto sa mga miembro niining maong katawhan pagatuki-on sa ilang ekonomikanhon, katilingbanon ug kulturanhong kinaiya.
- 2) Unang paglangad ang ikahalag sa pamaagi sa pagsilot gawas sa pagbalhog sa bilanggoan.

ARTIKULO 11

Ang pagkuha gikan sa mga miembro sa hingungdang katawhan sa pugos nga personal nga pag-alagad-may bayad o walay bayad, hugot nga ginadili ug pagasulitan sa balaod, gawas sa mga kasong gitakda sa balaod para sa tibuk katawhan.

ARTIKULO 12

Ang hingungdang katawhan pagabantayan batok sa pang-abuso sa ilang katungod ug suno sa legal nga pamaagi, matag usa o pinaagi sa ilang representanti sa grupo para sa hingpit nga pagprotikta sa maongkatungod. Magahimo'g mga lakang nga ang mga miembro niining maong katawhan makasabot ug masabtan sa legal nga mga proseso, diin gikinahanglan angpagpasabot sa uban pang epektibong pamaagi.

IKADUHANG BAHIN: YUTA

ARTIKULO 13

- 1) Sa pagtuman sa nga balaod niining maong Kombensyon, ang kagamhanan maga-*respito* sa kabilihon sa kulturanhon ug

espirituhang panglantaw sa hinglungdang katawhan sa ilang kalambigian sa yuta o teritoryo, nga ilang giron-an o giitkad, ug sa partikular ang hinuisang bahin sa maong kalambigian.

2) Ang paggamit sa pulong "yuta" sa Artikulo 15 ug magalakip sa konsepto sa teritoryo, nga naglangkob sa tibok kinaiyahan sa maong lugar nga gipun-an o giitkad sa hinglungdang katawhan.

ARTIKULO 14

1) Paga-ilhon ang katungod sa mga hinglungdang katawhan sa pagpanag-iyu ug pag-angkon sa yutang kanhiy pa nilang nahilunaa. Dugang pa, magahimo'g mga lakang nga magbantay sa katungod sa hinglungdang katawhan sa paggamit sa yutang dili nila eksklusibong gi-okupahan apun kanhiy pa nilang gi-ugmad para sa panginabuhian ug mga naandang kalihukan. Hataga'g partikular nga paglagad ang kahimutang sa mga "nomadic peoples" ug "Shifting cultivators" niining maong hisgutanan.

2) Ang paggamhanan magahimog gikinahanglang mga lakang sa pag-ila sa mga yutang kanhiy pang nahilunaa sa mga hinglungdang katawhan, ug makagaraniya og epektibong proteksyon sa ilang katungod sa pagpanag-iyu ug pag-angkon.

3) Maglaid og insaktong pamangit sulod sa nasudhong legal nga sistema sa pagsulbad sa pag-angkon sa yuta sa hinglungdang katawhan.

ARTIKULO 15

1) Ang katungod sa hinglungdang katawhan kalabor sa tinubdang bahandi (natural resources) sulod sa yutang nahilunaa kinahanglang pagabantayan. Ang maong mga

katungod nagalakip sa katungod niining maong katawhan sa pagsalmol sa paggamit, pagdumala ug pagkonserba sa maong tinubdan.

2) Sa kahimtang diin ang Estado nagpabilin sa pagpanag-iyu sa minirales o naha-italom nga tinubdan (sub-surface) o katungod sa uban pang tinubdan kalabor sa yuta, ang paggamhanan magpahigayon o maghatag og mga pamangit nga nakonsulta ang maong katawhan uban sa panglantaw nga maklarong ang iyang katuyuan maligsa sa dili pa tugutan ang bisan unsang programa para suwiron o gamiton o pahistan ang maong tinubdang may kalambigian sa ilang yuta. Ang hinglungdang katawhan makatagamtan sa mga kaayuhan gikan sa maong kalihukan, ug makapa-himulos og panay-panay o ensaktong bayad sa maskin unsang kadaut nga ilang mahiguman isip resulta sa maong mga kalihukan.

ARTIKULO 16

1) Hisgutanan sa mosunod nga tudling niining artikulo ha, ang hinglungdang katawhan dili pagapahawaon sa yutang ilang nahilunaa.

2) Kung gi-tuhon nga gikinahanglan ang ilang pagbalhin isip dili kamunay'ng lakang, mahitabo lamang ang maong pagbalhin ubos sa ilang gawasan ug klarong pagtugol. Kung diin dili makab-ot ang ilang pagtugol, ang maong pagbalhin mahitabo lamang sa pagsunod sa hukum nga mga lakang nga gilalid sa nasudhong balad og regulasyon, lakip na ang poblikong pakisayod diin hukum, makahatag ug kahigayunan sa hingpi nga pagpadayog sa hinglungdang katawhan.

3) Diin kamus-aposibli, ang maong katawhan aduna'ng katungod sa pagpabalik sa ilang kamhi-ayong kayutaan, sa hinanaling panahon ang luna nga pagabalinan wala nagatuhay.

4) Kung ang maong pagbalik dili mamahimo, sa gitakda sa gikasabutan o, sa kakulangan sa maong kasabutan, sa haam nga mga pamagti ang maong katawhan paghatagan og yuta nga may kahidad ug legal nga kahimang halos pareho sa ilang yutang nahitnagan kanihilo, haam nga makahatag sa ilang kasamtangang panginhanglan ug kalambuan sa umabot. Kung ang hingitngdang katawhan magpadayag nga magpadayag na lang ug kuwarta o maskin unsa, sila pagabayran ubos sa ensaklong garantiya.

5) Hingpit nga pagabayran ang mga tanong ginubalhin para sa bisan unsang mawala o madanti.

ARTIKULO 17

1) Pagarespirahan ang mga pamaaging gilalid sa hingitngdang katawhan sa pagbalhinay sa katungod sa yuta sulod sa ilang mga miehbra.

2) Ang hingitngdang katawhan pagakunsultahan kong kansula gihatag og pagtagad ang ilang katakus sa pagtakda sa ilang kanyitan, o sa ubang bahin pagbalhin sa ilang katungod gawas sa ilang komunidad.

3) Ang mga katawhan nga dili nahilakip niining maong katawhan pagababagan sa pagpahimulos sa ilang mga gawi o sa kakulangan sa pagxebot sa balaod sa kabahin sa ilang mga miembro sa yutang nahilakip kanila.

ARTIKULO 18

Ikong silot ang ipelhamang sa balaod para sa dili utorisadong pagsklad sa, o paggamit sa kanyitan sa hingitngdang katawhan, ug ang kagamhanan magahimo og mga lakang sa pagbabag niining maong mga salaod.

ARTIKULO 19

Nasudnong programang pang-agriyan ang makahatag kasekurehan sa hingitngdang katawhan sa susamang pagtagad nga eikahisahan sa ubang sektor sakalihngban mahitungod sa:

a) paghatag og duwang yuta pagtaning katawhan kong wala silay luma nga gikinahanglan sa paghatag sa batakang panginhanglan para sa normal nga pagmahay, o para sa bisan unsang posibling pagdungog sa ilang gidaghanon.

b) paghatag ug mga pamaaging gikinahanglan sa pagpakaylap sa kalambuan sa kanyutang nahupitan na niining maong katawhan.

IKATULONG BAHIN

PAGREKRUTA UG KAHIMTANG SA

AGPANGEMPLEYO

ARTIKULO 20

1) Ang panggamhanan sulod sa gambalay sa nasudnong balaod ug regulasyon, ug sa pakipagimbabayang sa hingitngdang katawhan, maglalalid ug mga importanting mga lakang nga musiguro sa epektibong pagpapatipod katibot sa nagapangita ug manaribahong katawhan ug kahimang sa pangempleyo sa mamumuong nahilakip niining maong katawhan, sa paglugway nga sila dili epektibong magprotektahan sa balaod nga gipatuman sa mga mamumuo sa pangkinatibotan.

2) Ang paggamhanan magahimo sa tanang angayang paghimo sa pagbabag sa bisan unsang matang sa pagpilihi tali sa mga mamumong nahilakip sa maong katawhang hingitngdang ug sa ubang mamumuo, sa partikular kalabot sa:

- a) pagdawat sa trabaho, lakip na ang pamatbahong nagkinahanglag katakus, lakip usab ang mga lakiing para motaas ang posisyon ug pag-abante;
 - b) pantay-pantay nga suhol para sa trabahong susama g bili;
 - c) medikal ug katihingbanong kaayuhan, kasegurohan sa pamatbaho ug panlawas, lantang kaayuhan sa kaatib-ghanong kasegurohan, ug iban pang kaayuhan nga may kalambigitan sa pamatbaho, ug pagpabatay;
 - d) katungod sa asosasyon ug kagawasan para sa nakasabay sa balaod nga katihikang unyonismo, ug katungod nga makakab-oi pinalagi sa kolektibong kasabutan iban sa mga nagdumala sa maong pundok.
- 3) Ang mga lakang nga nahimo magalakip sa mga lakang nga moseguro:
 - a) nga ang mga mamimiong nahilakip sa hingningdang katawhan, apil ang sesonal, kaswal ug langyanong mamimio sa panguma ug ubang pamatbaho, lakip na usab kadiang gipasulod og trabaho sa mga kontraktor sa pamao (labor contractors), makatagamtan sa pagpanalprod nga gi asoy sa nasidhiong balaod ug ginabuhai sa ubang mamimio sa susamang sektor, ug sila hingpi nga gipahibalo sa ilang mga katungod ubos sa lehislasyon sa pamao ug sa mga pamaagi sa pagbayad nga giandam para kanila;
 - b) nga ang mga mamimiong nahilakip sa hingningdang katawhan dili iniinglo sa kahimutang sa pamatbahong makadani sa ilang panglawas labina sa mga pestisidyo ug makahitong mga butang;

- c) nga ang mga mamimiong nahilakip niining maong katawhan dili musupak sa pinugsapan nga sistema sa pagpanginahanglag sa mga pagpamatbaho sa mga katawhan lakip na ang pinuges nga pagpamatbaho ug uban pang matang sa pagbayad sa ilang mga pag-alagad (debi serbising);
 - d) nga ang mga mamimiong nahilakip niining maong katawhan makatagamtan sa pantay-pantayug kahigayunan ug pantay-pantay nga pagtagad sa pamatbaho ma-babae man o ma lalaki, ug mapanalprodan sa mga abusong panghilawas (sexual harassment).
- 4) Partikular nga hataga e pagtagad ang pagmugna og mga serbisyon pamao nga motiki (inspect) sa mga lugar diin nauatbaho isip suhulan ang mga mamimiong nahilakip sa hingningdang katawhan, aton maseguro nga naparaman ang mga probisyon niining maong bahin sa Kombensyon.

IKAUPATING BAHIN
VOCATIONAL TRAINING, HANDICRAFTS
AND RURAL INDUSTRIES

ARTIKULO 21

Ang mga miembro sa hingningdang katawhan makatagamtan og palas nga kahigayunan susama sa ubang hanapilayo kallebol sa pagbansaybansay sa bokasyonal (vocational training).

ARTIKULO 22

- 1) Magahimo g mga lakang nga magapakaylap sa boluntaryong pagpalmit sa mga miembro sa hingturgdang katawhan sa mga programang pagbansaybansay sa bokasyonal nga may pangkinatibuk-ang gamit.
- 2) Kung ang nagluhnan nga programang paitubekasyonal nga pagbansaybansay dili nagatubag sa espesyal nga panginahannglan sa hingturgdang katawhan, ang panggamhanan uban sa pagpalmit niining maong katawhan moseguro nga makahatag og espesyal nga programa sa pagbansaybansay sa ug mga kagamitan.

- 3) Ang bisan unsang espesyal nga programa sa pagbansaybansay kinahanglang nakabase sa ekonomikanhong kinaiyahan, katlingbanon ug kulturahong kahimang ug praktikal nga panginahannglan sa hingturgdang katawhan. Ang bisan unsang pagiwong ilunsad kalabot niini ikapahigayon sa pakipagambayayong sa maong katawhan kinasa pagkonsultahan sa pang-organisasyon ug pagpadagan sa maong programa. Kung mahimo, kining maong katawhan progresibong magahipot og responsibilidad sa organisasyon ug sa pagpadagan sa maong espesyal nga programa sa pagbansaybansay kana kung sila mismo nakadesider.

ARTIKULO 23

- 1) Handicrafts, industriyang nakibase sa komunidad ug sa kabanikanhan, ug ekonomiyang nakapayo lang ug tradisyonal nga kalihukan sa hingturgdang katawhan sama sa pagpangayam, pagpangaysda, pangli-ag ug pagpangapak paga-ilhan nga importasyon kabahin sa pagminera sa ilang kultura ug sa ilang ekonomikanhong pagbarog sa kungalingon ug sa ilang kalambuan. Ang panggamhanan dinuyugan sa pagpalmit niining

maong katawhan moseguro nga mapalig-on ug kopakaylap sa maong kalihukan.

- 2) Sa hangyo sa hingturgdang katawhan sila pagahatagan og haum nga mga teknikal ug pinansyal nga serbisyu human makonsidera ang mga tradisyonal nga teknolohiya ug kulturahong kinaiya niining maong katawhan. Kung na ang ka-importante sa maluhayon ug makatarungatong kalambuan.

IKALINIANG BAHIN

KATLINGBANONG KASEGURAHAN UG PANLAWAS

ARTIKULO 24

Progresibong ipadangat ang sesitima sa katlingbanong kaseguruhan aron malangkob ang hingturgdang katawhan, ug ipatuman nga walay diskriminasyon barok kanila.

ARTIKULO 25

- 1) Ang panggamhanan moseguro nga andam ma-nya sa hingturgdang katawhan ang igong serbisyong panglawas, o magahatag kanila og imubdan nga pagtugotikanila sa pagkeseyon ug nahatag ang maong serbisyu ubos sa ilang kungalingong responsibilidad og pagkontrol, sa ingon maagamtaman nila ang pinakataas nga sukdanang makab-ol para sa kuhimso sa panglawas ug himahina.

- 2) Hangtud mahimo, kinahanglang nakabase sa komunidad ang mga serbisyong panglawas. Ang maong mga serbisyu pagpalamhon ug pagadumalanon sa pakigtamihayayog sa hingturgdang katawhan ug ikonsidera ang ekonomikanhong

geograpiko, katilingbanon ug kulturanhong kahimtang lakip na usab ang ilang tradisyonal nga pag-atiman ug pagpamambal ug naandang mga tambal.

3) Ang sistema sa pag-atiman sa panglawas magahatag og unang pagtagad sa pagbansay ug pagparabaho sa mga lokal nga mga mamumong panglawas sulod sa komunidad, ug tuukan ang "primary health care" samtang nagmentina og hugot nga pakiglabig sa uban pang ang-ang sa serbisyon panglawas.

4) Kinahanglan nga adunay koordinasyon sa uban pang katilingbanon ekonomikanhon ug kulturanhong lakang sa nasud ang mga probisyon sa maong serbisyo sa panglawas.

IKA-UNONI NGA BAHIN

EDUKASYON UG MGA PAMIAGI SA KOMUNIKASYON

ARTIKULO 26

Magnungugug mga lakang nga moseguro nga ang mga miembro sa hingitngdang katawhan adunay kahigayunan nga makakuhaug edukasyon nga may patas nga kahimtang sa ubang nasudnong komunidad.

ARTIKULO 27

1) Ang mga serbisyo ug programa sa edukasyon para sa hingitngdang katawhan palambuan ug ipaluman sa pakigimbayayong kamila aron maubag ang ilang espesyal nga panginahanglan, ug ihilakip ang ilang kasaysayan, ilang kahibalo ug teknolohiya, ilang mga sistema sa bili, ug ang ilang

dugang pang katilingbanon, ekonomikanhon, ug kulturanhong mithi.

2) Ang adunay sa katungdanan moseguro sa pagbansaybansay sa mga miembro niining maong katawhan ug sa ilang pagvalmo sa paglalid ug pagpaluman sa mga programa sa edukasyon, uban sa panglantaw sa prestisibong pagbalhin sa responsibilidad para sa maong programa nga hain sa maong katawhan.

3) Dugang pa, ang panggamhanan maga-ila sa katungod niining maong katawhan sa paglakda sa ilang kaugalingong institusyon ug kagamitan sa edukasyon basta ang maong mga institusyon makabot sa minimum nga sukdanang gilala nga anaa sa katungdanan sa pakigkonsulta uban sa maong katawhan. Ensakong mga tinubdan ang ihatag para sa maong katuyuan.

ARTIKULO 28

1) Ang mga anak nga nahilakip sa hingitngdang katawhan, kung praktikable, pagatubuan sa pagbasa ug pagsulat sa ilang kaugalingong lumadhong simulihan o lengwaha o sa lengwaheng kasagarang gigamit sa grupong ilang nahilakipan. Kung dili kini praktikable, ang anaa sa katungdanan mo pasitugdag mga konsultasyon uban niining maong katawhan nga adunay panglantaw sa pagsagap og mga lakang sa pagkab-ot sa maong tumong.

2) Igong mga lakang ang ipahigayon sa pasesguro nga ang maong katawhan adunay kahigayunan nga makakab-ot sa kahanas sa nasudnong lengwaha o usa sa mga opisyal nga lengwaha sa nasud.

3) Maghimo og mga lakang sa pagpresterbar ug pagpakaylap sa kalambuan ug paggamit sa lumadiong mga pinulungan sa hingitngdang katawhan.

ARTIKULO 29

Ang pagtudlo sa pangkinatibuk-ang kahibalo ug kahanas o katakus nga makatabang sa mga anak sa hingitngandang katawhan aron hingpit nga makasalmol, sa patas nga kahimtang o barog sa ilang kaugalingong komunidad ug sa nasudhong komunidad, maoy lumong sa edukasyon para niining maong katawhan.

ARTIKULO 30

1) Ang panggamhanan magasagop og mga haum nga lakang kalabot sa mga tradisyon, ug kultura sa hingitngandang katawhan aron mahibal-an nila ang ilang mga katungod ug katungdanan, labina na sa hisgutanan sa pamuo, ekonomikanhong kahigayunan, edukasyon ug panlawas, katilingbanong kaayuhan ug ilang mga katungod nga nagsunikad gikan niining Kombensyon.

2) Kung gikinahanglan, kini pagaimoon pinaagi sa mga himbad nga simula ug pinaagi sa paggami halapad nga komunikasyon (mass communication) sa pinulungan o lengwaha mismo niining maong katawhan.

ARTIKULO 31

Maglunsad og pang-edukasyong mga lakang sulod sa lainang bahin sa nasudhong komunidad, labina miadong mga lawong direktang nakiglabigiti sa hingitngandang katawhan, uban sa termino nga mahantaw ang dili maayong pagtagad ngadto sa maong katawhan. Sa lintunganan, maghimo'g mga lakang nga mosiguro nga ang mga balasahon mahitungod sa kasaysayan, ug uban pang kagamitan sa edukasyon magahatar og patas,

ensakto ug masaywang paghulagway sa katilingban ug kultura sa maong katawhan.

IKAPITONG BAHIN

PAKIGLAMBIGIT UG PAKIGTAMBAAYONG LITAS SA UTLINAN

ARTIKULO 32

Ang panggamhanan magapahigayon og mga haum nga lakang, lakip na ang mga pamagti sa pangkalibitang kasabutan, sa pagpasayon sa pakiglabigiti ug pakigtambayawong tali sa mga limad ug tribong katawhan lalas sa uLlanan, lakip na ang mga kalihukan sa natad sa ekonomiya, sosyal, kultura, espirituwal ug sa kinaiyahan.

IKAWALONG BAHIN

PAGDUNMALA O ADMINISTRASYON

ARTIKULO 33

1) Ang panggebyernong katungdanan nga responsible sa mga hisgutananang nahilangkob niining Kombensyon magaseguro nga ang mga ahensya o uban pang haum nga mga mekanismo moluhay aron modumala sa mga programang may kalambigitan sa hingitngandang katawhan ug mosiguro nga aduna silay pamaging gikinahanglan para sa ensaktoong pagpalamun sa mga tahas nga gisanгон kanila.

2) Ang mga programa magalakip sa:

- a) pagplano, pakigtambayayong, pagpatuman sa pakipagtambayayong sa hingitundang katawhan, sa mga pamaging gilaid niining Kombensyon.
- b) mga lehislatibong sugyot ug uban pang lakang sa mga ana sa katungod ug pagsuporta sa mga pagpatuman sa mga nahimong lakang, sa pakigtambayayong sa hingitundang katawhan.

IKASIYAM NGA BAHIN

PANGKINATIBUK-ANG PROBISYON

ARTIKULO 34

Ang kinaiya ug nilangkuban sa mga lakang nga pagapasigudahan sa pagpatuman niining Kombensyon pasibing deteminahan ug nga adunay pagtuhi sa kahimang ug kinaiya sa matag nasud.

ARTIKULO 35

Sa pagpatuman sa mga probisyon niining Kombensyon kinahanglang dili makadati sa katungod ug benepisyo sa hingitundang katawhan sa pagtuman sa uban pang Kombensyon, ug rekomendasyon, pangkalibutang kahimanan, kahiusahan, o nasudnong baladnon, ganti, kostumbre o kasabutan.

IKAPULONG BAHIN

KATAPUSANG PROBISYON

ARTIKULO 36

Kining Kombensyon nagbag-o ngrehabisa sa Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957.

ARTIKULO 37

Ang pormal nga ratipikasyon niining maong Kombensyon ipadangat ngadto sa Director-General of the International Labour Office para marehistro.

ARTIKULO 38

1) Sakop lamang niining maong Kombensyon kadlong mga miembro sa International Labour Organisation kansang ang ratipikasyon nakarehistro sa Director-General.

2) Manahimo lamang kining pwersa o makusganon dose ka bulan human ang adlaw kanus-a ang ratipikasyon sa diha ka miembro nakarehistro sa Director-General.

3) Human kaniadto, kining Kombensyon manahinong pwersa o makusganon para sa bisang kinsang miembro dose ka bulan human ang adlaw kanus-a ang matag ratipikasyon narehistro.

ARTIKULO 39

1) Ang miembro nga nagratipika niining Kombensyon nahimong mobakwi (denounce) niini human sa pagkatupus sa

pulo ka tuig gikan sa adlaw kanus-a ang Kombensyon upang gipalig-on, pinaagi sa usa ka akta nga gipadangat sa Director-General sa International Labour Office aron marehistro. Ang maong pagbakwi mo-epetiko lamang human sa usa ka tuig gikan sa adlaw nga kini nahiala.

2) Ang miembro nga nagratipika niining Kombensyon nga dili mobakwi sa iyang pagpatala, sulod sa pulo ka tuig nga gitakda niining artikuloha, pagatagan paglaining pulo ka tuig nga higayon, ug pagkahuman sa maong lugway mamahimo na siyang mobakwi niini matapos ang pulo na usab ka tuig nga gitakda niining maong artikulo.

ARTIKULO 40

1) Ang Director-General sa International Labour Office maga pabalala sa lanang miembro sa International Labour Organization sa rehistrasyon sa lanang ratipikasyon ug pagbakwing gipadangat kanina sa mga miembro sa organisasyon.

2) Sa pagpabalala sa mga miembro sa organisasyon sa pagrehistro sa ikaditang ratipikasyon gipadangat kanina, ang Director-General magakuha sa pagtagad sa mga miembro sa organisasyon kalibot sa peisa diin kanus-a ang Kombensyon gipalig-on.

ARTIKULO 41

Subay sa Artikulo 102 sa Charter sa United Nations, ang Director-General sa International Labour Office magapadangat ug komunikasyon ngadto sa Secretary-General sa United Nations aron marehistro ang hingpit nga bahin sa lanang ratipikasyon ug akta sa pagbakwi sa pagrehistro kanina, subay sa mga probisyon sa nahumanang artikulo.

ARTIKULO 42

Sa mga higayon diin kanus-a kinahanglan, ang Governing Body sa International Labour Office magapadangat og laho ngadto sa General Conference kalibot sa pagtrabaho niining Kombensyon ug pagatun-an ang madayng buhaton sa pagbutang sa aktohda sa Conference mahitungod sa hisutianang pagrebisa niini sa kinatibuk-an sa matag bahin.

ARTIKULO 43

1) Kung ang Conference mosagop sa bag-ong Kombensyon nga magarebisa niining Kombensyon sa kinatibuk-an o sa matag bahin, nagapasabot nga, gawas kung ang bag-ong Kombensyon nagahatag og pagtuigot -

a) ang ratipikasyon pinaagi sa miembro sa bag-ong girebisang Kombensyon maga ipso jure nagalaktip sa hinanaling pagbakwi o paghinaglin niining Kombensyon, dili pagabalihon ang probisyon sa Artikulo 39 sa taas, kung diin kanus-a ang bag-ong girebisang Kombensyon gipalig-on;

b) gikan sa adlaw kanus-a ang bag-ong girebisang Kombensyon gipalig-kinning maong Kombensyon dili na pwedeng ablahan para sa ratipikasyon sa mga miembro.

2) Sa bisan unsang kahimtang, kining Kombensyon magapabiting gipalig-on sa iyang aktwal nga forma ug mod para niadong mga miembro nga nagratipika niini apan wala nagaratipika sa girebisang Kombensyon.

ARTIKULO 44

Ang English ug French nga bersyon sa pagsulat niining Kombensyon parehong ghatagan og katungod.

MGA SINGGDANAN SA ILO SA GIMBUHATON NINI SA LUMANDNONG KATAWHAN USA PA ANG KOMBENSYON NUMERO 169

1921 - Ang ILO mihimo og pagtuon bahin sa kahitang sa pamarbaho sa mga mamumong lumad labi na sa pinugos nga pagparabaho sa giingong mga kolonya sa "niibong lumulupyo".

1930 - Ang Kombensyon sa Pinugos nga Pagparabaho (Num. 29) gisagop, nga naghatud sa pagnugna sa mga istandard ug pangkalambuang gimbuhaton sa ITPs.

1952 - 1972 - Ang Programa sa Andean Indian, usa sa mga painingkamot nga gitambayagungan sa daghang-ahensya sulod sa pagpangulo sa ILO, gilunsad didto sa Argentina, Bolivia, Chile, Columbia, Ecuador, Peru ug Venezuela, nakaparko sa 250,000 ks lumulupyo.

1953 - Ang libro sa ILO, "Katubong Katawhan": Panimuyo ug Kahimang sa Pamarbaho sa Populasyon sa mga Lumadnong Kagikan sulod sa mga Nagkinaugalingong Kurasyon", gipublikar:

1957 - Ang pag-sagop sa Kombensyon sa mga lumadnong populasyon (Num. 107) 27 ka nasud ang miratipikar niini.

1986 - Ang eksperto sa ILO mirekomenda sa pag-usab sa Kombensyon Num. 107.

1988 - 1989 - Ang pag-usab sa Kombensyon Num. 107

1989 - Pag-sagop sa Kombensyon sa mga lumadnong katawhan (Num. 169).

MGA NASUD NGA MIRATIPIKAR SA KOMBENSYON NUMERO 169 (sukad madlong Abril 1995)

1990 - Ratipikasyon sa Kombensyon Num. 169 sa Norway ug Mexico

1991 - Ratipikasyon sa Kombensyon Num. 169 sa Columbia ug Bolivia

1993 - Ratipikasyon sa Kombensyon Num. 169 sa Costa Rica ug Paraguay

1994 - Ratipikasyon sa Kombensyon Num. 169 sa Peru

1995 - Ratipikasyon sa Kombensyon Num. 169 sa Honduras

PAGLAMHAKA SA MGA KOMBENSYON NEM. 107 OG 169

Numero 107

Numero 169

- | | |
|---------------------------|----------------------------|
| * Para sa kahiwasahan | * Naglamud sa panaglahi |
| * Mapanalipdon | * Mapakaylapon |
| * Populasyon | * Katawhan |
| | - partisipasyon |
| | - konsultasyon |
| * Temporalang katilingban | * Permanenteng katilingban |

KOMBENSYON NEM. 169

- > Nagpapalig-on : Sa mga balaodnon sa pag-ila sa mga tradisyunal nga gawi, institusyon ug mga naandang balaod.
- > Nagpalaum : Konsepto sa yuta ug teritoryo.
- > Nagpaila : Balaodnon sa panagtagbo ug pagtinabangay tagos sa mga ulanan; Balaodnon sa katungod sa pagbalik sa kayutaan.

BATAKANG PILESOPINA SA KOMBENSYON NEM. 169

RESPEKTO

Respekto sa mga kultura, pamaagi sa pagpakabuhi, tradisyon ug naandang mga balaod sa lumadnong katawhan.

MAPADAYONONG PAGPABUHI

Ang Kombensyon nagdahunahuna na da-an nga ang mga kalunbo ug lumadnong katawhan mapadayonong mabuhi isip kabahin sa nasudnong katilingban nga adunay ilang kaugalingong, istruktura ug tradisyon.

PROYEKSYON UG KONTRIBUSYON

Ang mga istruktura ug pamaagi sa pagpakabuhi sa lumadnong katawhan adunay dakong impotansya, busa kinahanglan nga maprotektahan ug mapaluhuran pa. Ang lumadnong katawhan dunay dakong kontribusyon sa mga kanasuran kung asa sila nagpuyo.

PARTISIPASYON

Ang mga lumadnong katawhan adunay kalungod nga makonsulta ug makatampo sa proseso sa paghimo sa mga desisyon nga nakapektio kanila.

ISTRUKTURA SA KOMBENSYON NEM. 169

- A. Pangkinatibuk-ang Polisiya
 - 1. Responsibilidad sa Gobyerno
 - 2. Partisipasyon
 - 3. Respekto sa tradisyon
- B. Partikular nga mga Probisyon
 - 1. Yuta
 - 2. Pagreklara ug kahimlang sa Panarabaho

3. Pagbansaybansay ug Bokasyonal, gama sa kamot ug mga Industriyang Rural
4. Kasagrohang-sosyal ug Panilawas
5. Edukasyon ug Himan sa Komunikasyon
6. Kontak ug Pagimbangay Tagos sa mga Udlanan

C. Pangkinatibuk-an ug Administratibong mga Probisyon

PANGKINATIBUK-ANG POLISIYA

Ang Kombensyon haam:

- > sa mga lumadong katawhan (LK)

Ang Kombensyon nagagamit:

- > sa pulong "katawhan" imbis "populasyon"

Ang Kombensyon naga-establis sa katungod sa LK.

- > sa mapadayonon ug malinawong pagpuyo
- > sa pagtakda sa mga prioridad ug dalan sa ilang kalamboan
- > nga makonsulta sa mga desisyon nga makapektio sa ilang kinabuhi
- > mapabilin ang ilang mga kostumbre ug institusyon, kung diin dili kini haam sa batakang mga balaod nga nasudhon ug mga tanhanong katungod nga gila sa mga langyawong kamahiran.

Ang Gobyerno gikinahanglan nga:

- > maampingong motagad sa mga kostumbre ug naandang balaod sa mga lumadong katawhan sa pagdapat sa nasudhong mga balaod ug mga regulasyon nga kalarbigii.
- > mokaylap sa pagtukod ug pagpaling-on sa mga lumadong organisasyon.
- > morespeto sa ilang panaglahi.
- > moestablisa og mga tukmanong mekanismo ug panadagi sa pagkonsulta sa mga katutubo ug lumadong katawhan.
- > moseguro nga, kung kanus-a haam, ang mga pagtuon molunsad sa pagimbangay uban sa mga hinglungdang katawhan aron malaasa ang sosyal, espirituhanon, kulturahanon ug pang-ekonomiyang epekto kanila sa mga planadong bulhaton pangkalamboan. Ang mga resulta niining mga pagtuon kinahanglan mamahimong batakang sulondanon sa implementasyon niining maong aktibidades.

MGA PROBISYON SA TANAN MGA ISYU

Y U T A

Ang "kayutaan" naglangkob sa konsepto sa mga teritoryo nga nilangkob sa kinatibuk-ang palibot sa lugar nga ang hinglungdang katawhan naga-ukopa o sa lain pang gamit.

Ang Gobyerno kinahanglan:

- * moila sa espesyal nga relasyon sa mga lumadong katawhan uban sa ilang kayutaan.

- * *morespeto sa kolektibong aspeto niini nga relasyon (kung kanus-a haam)*
- * *molta sa mga katungod sa lumadnong katawhan sa paaig-nya ug pag-angkon sa mga kayutaan nga dari na nga giukopahan, ug sa katungod sa pagtikad sa kayutaan nga diin duna na silay daang aksis para sa panginabuki ug naandang mga buluhaton (katawhang libol-suray ug magbabaul nga swipting)*
- * *molta ug manalipod sa kayutaan sa mga lumadnong katawhan*
- * *moestablisa og mga pamaagi sa pagresolba sa pag-angkon sa kayutaan*
- * *mobantay sa mga katungod sa lumadnong katawhan sa kinaiyehang bahandi sulod sa ilang kayutaan ug teritoryo.*
- * *molta sa katungod sa mga lumadnong katawhan sa pagsalmoi sa paggamit, magmanayds ug magkonserba sa kinaiyehang bahandi sa ilang kayutaan.*
- * *mokuyusulta sa lumadnong katawhan sa dili pa ang eksplorasyon o sugdan ang mga kalihokang magpahilamos sa mineras o mga bahandng anaa sa ibabaw sa kayutaan o uban pang bahandi nga nahisulod sa kayutaan sa mga lumadnong katawhan pero gipreserba sa estado.*
- * *moseguro nga ang mga lumadnong katawhan makadawat og makiangayon ug igong kompensasyon para sa mga kaddan nga na magna niining mga aktibidades ug nga sila makatampo sa kahigayunan niining aktibidades.*

- * *mokonsulta sa mga kaiuibo ug lumadnong katawhan kung ang pagpahimulag kanila sa ilang kayutaan ginakonsidera.*
- * *morespeto sa mga tradisyonal nga mga pamaagi sa pagpasubay sa mga katungod sa yuta sa mga lumadnong katawhan.*
- * *motrato sa mga lumadnong katawhan nga pantay sa ilalom sa mga nasudnong programang agraryo kauban sa uban pang sektor sa populasyon.*

RELOKASYON

- Ang lumadnong katawhan adunay mga katungod:
 - * *nga dili mapahawa gikan sa ilang kayutaan.*
 - * *nga marelokar - kung gikinahanglan - lamang uban sa ilang gawason ug may kahibalong pagtuog.*
 - * *mobalik ang ilang kayutaan kung ang mga kanusa nga nagmugna sa ilang pagkadistokar wala na maginhay.*
 - * *mahatagan, kung dili posible, silang ibalik sa unang nahilunaan, og kayutaan nga susama og kalidad ug legal ang istatus sa yutang naama.*
 - * *makadawat og kompensasyon nga pantay sa kinaiyehang kantidad, kung marelokar.*

ANG PAKREKELTA UG KAHIMTANG SA PANARABAHO

- * katungod sa panatay nga oportunidad ug kabayaran sa panarbaho
- * katungod sa pag-organisa
- * katungod nga panalipdan gikan sa delikadong mga kahimtang sa trabaho ug sa seksual harassment.
- * katungod nga panalipdan ang mga panahon ug mihaling mamumuno sa mga lumadnong katawhan nga ka panatay sa uban nga mga mamumuno.

* katungod sa maayo ug himsog nga kondisyon ug kalihukan sa trabaho.

BOKASYONAL YGA MGA PAGBANSAY, GAMA SA KAMOI UG INDUSTRIANG-RURAL

- * ang mga lumadnong katawhan makadawat usab sa sistemang oportunidad para sa pangbokasyonal nga pagbansay sama sa ubang lumulupyo.
- * ang mga programa alang sa pagbansay gikinahanglan mapadaton sa mga panginahanglan sa mga katawhang lumad ug malusad sa pagtambayonong uban kanila, ug ang pagsalmo gikinahanglan nga boluntaryo.
- * ang gobyerno gikinahanglan nga mohatag og suporta para sa pang-ekonomiyang pangkinahanglan ug

kalabon sa mga katawhang lumad, uban sa pagsalmo sa mga katawhang lumad mismo.

PANGSEGRIDAD-SOSYAL UG PANGLAWAS

- * ang mga katawhang gikinahanglan makisekop sa mga planong pangseguridad-sosyal sa pamaginging nga pagpighig.
- * ang mga serbisyon panglawas gikinahanglan nga mapahaom (kanang, nakabasi sa komunidad, mainaluron sa tradisyon, ubp.) ug mapalano ug mapaluman uban sa kooperasyon sa mga katawhang lumad.

* ang mga sistemang panglawas gikinahanglan nga moseguro pag-una sa pagbansay ug patarabhoan sa mga lokal nga lumilihok sa panglawas.

EDUKASYON UG KAHIMTANG SA KOMUNIKASYON

Ang Gobyerno gikinahanglan nga:

- * mohatag sa katawhang lumad sa mga oportunidad para makakuha sa edukasyon nga sa pinakabos panatay sa uban pang nasudnong lumulupyo.
- * mopalambo ug maimplementar sa mga programa ug serbisyo sa edukasyon para sa mga sa katawhang lumad nga haom sa ilang panginahanglan, tradisyon ug kultura.

* moila sa katungod sa mga katawhang lumad sa pag-establiha sa ilang kaugalingong pang-edukasyong institusyon ug pasilidad, basta lang nga mabot nila ang minimum sa istandards.

* moseguro nga ang mga katawhang lumad adunay oportunidad nga makamangkong sa hingpi ug tul-id nga panulti sa nasudhong pinulongan sa usa sa mga opisyal nga lengguah sa nasud.

* mopreserba ug mopakaylap sa kalamboan ug praktika nga mga lengguah sa mga katawhang lumad.

* motudlo sa mga anak sa katawhang lumad sa pagbasa ug pagsulat sa ilang kaugalingong pinulongan o sa lengguah nga naandan gigamit.

* mopamabi sa mga pangkinabuk-ang kahibalo ug kaakihan sa mga katawhang lumad aron makasalmol sila sa tibuk panahon sa ilang mga komunidad ug sa nasudhong katilingban.

* mosagor og mga lakang nga haim sa tradisyon ug kultura sa mga katawhang lumad aron mapahibalo sila sa ilang katungod ug katungdanan.

* mopamgo sa mga dili kaluibo ug lumad sa kahimtang sa mga katawhang lumad, uban sa panglantaw nga wala-on ang human-daang paghugsa batok kanila.

ANG PANGAGTAGBO UG KOOPERASYON TAGOS SA MGA UPLAHAN

Ang Gobyerno gikinahanglan nga:

* mopahigayon sa pamaagtagbo ug kooperasyon tali sa mga lawhanong lumad tagos sa mga ulanan, apil ang pang-ekonomiya, sosyal, kultural, ispirituwal ug pang-ekolohiyang kalihokan.

PANGKINATIBUK-AN UG ADMINISTRATIBONG MGA PANGULTANA

Ang Gobyerno gikinahanglan:

* moestabliha sa mga ahensya o uban pang-haim nga mga mekanismo aron makalunsad og mga programang makatabang niining katawhan ug moseguro sa gikinahanglan sa mga kurso.

* mohatag og epekto niini ng Kombensyon sa luag nga pamagi, human mahalagi og konsiderasyon ang kahimtang ug kinaiyahan sa matag nasud.

* sa pagdapat sa Kombensyon, gikinahanglan nga dili mappektuhan ang mga katungod sa katawhang lumad sa ubang pang mga Kombensyon, langyawo instrumento, pang-ayon, nasudhong balaad, naandang, tratado, ubp.